

C-UPPSATS

Ådalen 1931 - Göteborg 2001

En jämförelse av två händelser som skakade Sverige

JOHAN KALIN

Institutionen för Industriell ekonomi och samhällsvetenskap
Avdelningen för Samhällsvetenskap

HISTORIA

Vetenskaplig handledare: Lars Elenius

Innehåll

1. Inledning	s. 3
1.1. Problem & Syfte	s. 3
1.2. Material & Metod	s. 3
2. Biträdesteorin	s. 4
3. Svenska samhället	s. 5
4. Omvärlden	s. 7
5. Världsbilder	s. 8
6. Medias situation	s. 9
7. Vad hände i Ådalen?	s. 12
8. Vad skrevs i norrbottensk press vid tidpunkten för skotten?	s. 14
8.1. Norrbottens Kuriren	s. 14
8.2. Norrländska socialdemokraten	s. 16
8.3. Norrskensflamman	s. 18
8.4. Pressammanfattning	s. 20
9. Vad hände i Göteborg?	s. 21
10. Vad skrev norrbottensk press vid tidpunkten för skotten?	s. 22
10.1. Norrbottens Kuriren	s. 22
10.2. Norrländska socialdemokraten	s. 24
10.3. Pressammanfattning	s. 25
11. Sammanfattning & analys	s. 26
12. Källförteckning	s. 30

1. Inledning

Skotten i Ådalen 1931 är en händelse de flesta hört talas om. Det var en arbetardemonstration och militär sattes in för att hålla ordning. Resultatet blev att svensk militär sköt mot svenska medborgare och fem personer miste livet. Givetvis gav en händelse av sådant slag eko inom den svenska politiken. Därför tyckte jag att det skulle vara intressant att undersöka hur den norrbottniska pressen behandlade just den här händelsen. Ytterligare en händelse som skakade Sverige var de våldsamma demonstrationerna i samband med EU-toppmötet i Göteborg 2001. Demonstrationerna i Göteborg gjorde att händelserna i Ådalen åter uppmärksammades. Att statens representanter öppnar eld mot demonstranter är mycket ovanligt i Sverige och nu hade det hänt igen 70 år efter tragedin i Ådalen. Återigen hade det öppnats eld mot svenska demonstranter och återigen talades det om Ådalen 1931.

1.1. Problem & Syfte

Skotten i Ådalen 1931 har klara likheter med kravallerna i Göteborg 2001. Båda gångerna öppnade statens representanter eld mot demonstranter. Diskussionen om vilka som bar ansvaret för det inträffade var livlig såväl 1931 som 2001, jag ämnar dock inte försöka klarlägga något gällande skuldfrågan. Syftet med uppsatsen är att jämföra två likartade händelser, Ådalen 1931 och Göteborg 2001, utifrån den norrbottniska pressens bevakning. Mina huvudfrågeställningar är:

Finns det paralleller i statsmaktens agerande?

Finns det paralleller i pressens agerande?

På vilket sätt skiljer sig statsmaktens och pressens agerande 2001 jämfört med 1931?

Vad beror eventuella skillnader på?

1.2. Material & Metod

Jag har använt mig av litteraturstudier samt av Luleå stadsbiblioteks tidningsarkiv. När det gäller redan skrivet material om Ådalen 1931 och Göteborg 2001 kan ett problem vara att många böcker är färgade av författarens egna åsikter. Jag har dock försökt använda mig av olika böcker för att få en så objektiv bild som möjligt av händelserna. När det gäller Birger Norman och boken Ådalen 31 är det värt att ha i åtanke att Norman är socialdemokrat. För att få svar på de frågor jag ställt mig har jag använt mig av den så kallade biträdesteorin.

Undersökningen omfattar de tre stora Norrbottenstidningarna Norrbottens Kuriren, Norrländska socialdemokraten och Norrskensflamman. Norrskensflamman ingår endast i undersökningen rörande händelserna i Ådalen 1931. Detta beror på att den inte längre var en dagligt utkommande norrbottnisk dagstidning 2001. Tidsmässigt är det tiden i direkt anslutning till respektive händelse som har behandlats. Anledningen till att det endast är den norrbottniska pressen som behandlas är att få en naturlig geografisk avgränsning till norrbottens län.

2. Bidträdesteorin

Det finns olika teorier som kan bidra med en övergripande förklaring av pressens betydelse för demokratin och en av dessa är den så kallade bitträdesteorin. Massmedia tilldelas fyra funktioner: de ska informera, kommentera, granska och främja gruppkommunikation kring samhällsfrågor. (Leht, 1996, s.59)

Bitträdesteorin tilldelar pressen en svag och passiv roll i det demokratiska systemet. När det gäller pressens informationsfunktion förefaller det hela som okomplicerat. Informationen finns och ska vara saklig och allsidig. Kommentarfunktionen innebär ställningstaganden men eftersom tidningarna ofta har en politisk hemhörighet går dess uttalanden i regel i samma spår som partiets. Gruppkommunikationsfunktionen innebär att partier och organisationer får komma till tals och utbyta uppfattningar. Tidningarna hjälper alltså de politiska partierna att nå ut med sina budskap. Tidningens eventuella partianknytning står i konflikt med granskningsfunktionen. Trots det ska kravet på kommunikation prioriteras. Pressen har i och med granskningsfunktionen en kritisk uppgift. Frågan är vilken betydelse kritiken kan innebära. Bitträdesteorin tar för givet att det finns en intressegemenskap mellan statsmakten och medborgarna. Den kritik som framförs handlar inte om ett ifrågasättande av grundläggande värderingar utan mer om, i sammanhanget, mindre detaljer. I en redan etablerad demokrati uppfattas inte staten som ett hot mot pressen. Granskningsfunktionen innehåller på det stora hela endast mindre rättelser. Bitträdesteorin tar för givet att det finns en stor enighet mellan statsmakten och pressen. Teorin räknar inte med några oförutsägbara allvarliga samhällskonflikter och den diskussion som föreligger förväntas inte vara farlig för samhället. Det finns en uppfattning om världen och samhället och meningsutbytet är anpassat till denna. Pressen ska presentera fakta på ett objektiva sätt och fungera som ett biträde mellan beslutsfattarna och medborgarna. (Leth, 1996, s.63)

3. Svenska samhället

Under mellankrigstiden var demokratin i Sverige ung, det var vanligt med svaga regeringar och partisplittringen var stor. Nya politiska partier bildades under 20-talet och dagens högervänster förhållande uppstod. De socialistiska partierna ville ha ett statligt ägande av naturtillgångar och näringsliv, detta var något som de borgerliga partierna inte kunde gå med på. Det var inte förrän efter valet 1932 som det uppstod något som kunde kallas för en stabil regering. Före det hade inte regeringarna egen majoritet i riksdagen och tvingades söka stöd i olika läger för att få igenom sina förslag. (Bergström, 1994, s.237 f.f.)

Pappersmasseindustrin var väldigt viktig för Sverige och stod för en tredjedel av den svenska exporten. Ekonomin gick framåt och en effekt av det var bland annat att landsbygden fick tillgång till elektricitet. På vissa håll gick det så bra att det till och med började talas om Sveriges andra stormaktstid. Den svenska industrin rönste framgångar under 20-talet men den världsomfattande depressionen i början av 30-talet slog hårt även mot den svenska ekonomin. Sverige kom under den här tiden att drabbas av en massarbetslöshet av aldrig tidigare skådat slag. Under hela 20-talet var arbetslösheten hög och arbetskonflikter vanliga. Jordbruket tyngdes av en hård konkurrens från utländska produkter och allt fler flyttade in till städerna för att söka jobb inom industrin. Den stora depressionen nådde Sverige på hösten 1930. Exporten minskade kraftigt och flera företag tvingades slå igen eller sänka lönerna för sina anställda, arbetslösheten steg allt mer. Motsättningarna mellan arbetsgivare och arbetstagare ökade i takt med att tiderna försämrades. (Bergström, 1994, s.240)

Norra Sverige stötte på problem i samband med konjunkturedgången. I början av 30-talet drabbades skogsbruket hårt av lågkonjunkturen. Det ekonomiska läget var svårt för de hjälpbehövande och möjligheterna att få statligt stöd var begränsade. 1928 var valdeltagandet i norra Sverige lågt, mycket beroende på att de som hade det sämst ställt inte röstade överhuvudtaget. Att de sämst ställda inte röstade gjorde att högerpartiet procentuellt sett fick höga siffror. Strejkerna ökade och arbetarnas förhållanden blev än svårare när de strejkade eftersom de då inte fick ut något fattigvårdsunderstöd eftersom de var arbetsvilliga. I och med ett ökat antal strejker ökade också antalet strejkbrytare och snart blev det tal om mer eller mindre organiserat strejkbryteri. Synen på strejkbrytarna var vitt skild beroende på i vilket politiskt läger sympatierna fanns och de strejkande började ingripa mot strejkbrytarna. Under

strejkerna stärktes i regel kommunisternas ställning i kommunerna. De strejkande arbetarna hade inte fått någon arbetslöshetshjälp eller fattigvård, däremot hade såväl kommunistiska som socialdemokratiska insamlingar fungerat som ett bra ekonomiskt stöd. Hela tiden fanns politiska motsättningar mellan kommunister och socialdemokrater men allt som oftast var det kommunister som stod som strejkledare och därför syntes mest. Kommunister drog nytta av de framgångsrika strejkerna och det syntes också i valresultaten. Till att börja med följde arbetarkampen en revolutionär linje men efterhand blev den mer och mer reformistisk. (Lundmark, 1985, s.122 f.f.)

Högern bedrev en hård kampanj mot bolsjevism, socialism och sovjetisk dominans under valrörelsen 1928. Socialdemokraterna kallade det för hetspropaganda och menade att det handlade om skrämselfmetoder. Debattklimatet var ovanligt hårt och partiledarnas roll blev allt tydligare. Högern och de borgerliga partierna påpekade riskerna för ett ökat sovjetiskt och kommunistiskt inflytande i Sverige och socialdemokraterna framhöll vikten av en ändrad arbetslöshetspolitik. Socialdemokraterna och kommunisterna hade ett valsamarbete och kallade sig för arbetarepartiet. Högern pekade på socialdemokraternas beroende av kommunisterna så mycket de kunde. Skiljelinjen mellan borgerliga och socialistiska partier hade aldrig tidigare varit så tydlig. Valet 1928 blev framförallt en framgång för högern. De stora förlorarna var socialdemokraterna som fick vidkännas sin dittills största valförlust. När det gällde valdeltagande utgjorde valet 1928 ett trendbrott. Antalet röstande ökade från 53 till 67 procent. Den stora ökningen fanns på landsbygden och bland kvinnorna. (Esaiasson, 1990, s.151)

Valet 1932 brukar räknas som det kanske mest betydelsefulla under 1900-talet. Detta beroende på att valresultatet lade grunden till socialdemokraternas långa regeringsinnehav. Valets stora förlorare var högern som gjorde sitt dittills sämsta valresultat. Valresultatet innebar att det för första gången fanns en socialistisk majoritet bland väljarna. (Esaiasson, 1990, s.157)

70 år senare hade mycket hänt både i Sverige och i omvärlden. I och med kommunismens fall i Europa tystnade även många kommunistiska röster i Sverige. Vänsterpartiet kommunisterna bytte namn till Vänsterpartiet 1990 och blev allt mer likt socialdemokraterna. I början av 90-talet arbetade Sverige med en djup ekonomisk kris med en arbetslöshet på upp till 10 procent.

Detta var den högsta arbetslösheten sedan krisen på 30-talet. Åren mellan mitten av 70-talet fram till 1995 har kallats för den stora baksmällans år. Svensk ekonomi hade gått framåt sedan 30-talet och medborgarna var vana att få mycket av stat och kommun. Till slut räckte inte pengarna längre och statsskulden ökade. Från och med andra halvan av nittiotalet började det dock att vända och den ekonomiska situationen för Sverige såg allt bättre ut. Under åren kring millennieskiftet har den svenska ekonomin utvecklats allt mer men trots det har inte politikernas popularitet ökat. (Hadenius, 2000, s.214 f.f.)

Till skillnad från 1931 var Sverige 2001 medlemmar i en union med andra länder. Sverige hade gått med i EU och det var något alla inte såg positivt på. I en folkomröstning hade de som ville gå med i EU vunnit men fördelningen av röster visade på stora skillnader över landet. Framförallt var det storstadsområdena som röstade ja medan landsbygden och norrland var betydligt mer negativt inställda. Även de politiska partierna var splittrade när det gällde EU-medlemskapet. Ekonomiska och politiska fördelar framhölls medan nej-sidan menade att EU motarbetade den fattiga världen och att Sverige skulle säga upp mycket av sitt självbestämmande. Efter EU-omröstningen fanns det ett missnöje bland vissa på nej-sidan som menade att ja-sidan hade haft överlägset mycket större resurser till sitt förfogande under kampanjperioden. (Hadenius, 2000, s.214 f.f.)

4. Omvärlden

Den demokratiska parlamentarismen skakades av den ekonomiska krisen 1929. I samma veva tog två andra styrelseformer stora steg framåt, nationalsocialismen och kommunismen. Det var en period då flera länder hade stormaktsambitioner och ville utöka sitt territorium. I Tyskland talade Hitler om utökat livsrum, en allmän oro fanns för Sovjet och kommunismen och Italien och Japan förde offensiva krig. Generellt sett klarade sig de västeuropeiska staterna bra under depressionen. De behövde inte bära bördan av att vara första världskrigets förlorare samtidigt som de brottades med den ekonomiska krisen. Första världskrigets två stora förlorare, Tyskland och Ryssland, kom att välja en helt annan bana med sina totalitära system. (Det 20:e århundradet, 1996, s.8)

Mitten av 20-talet präglades av ekonomisk optimism och framgång och det arbetades för fred och stabilitet i världen. Tyskland återhämtade sig allt mer från sina stora ekonomiska bekymmer och USA:s ekonomi blomstrade. Allt såg bra ut fram till hösten 1929 då bubblan

sprack och den ekonomiska depressionen inleddes. New York börsen hade stigit och stigit ända fram tills dess och fallhöjden var stor. Den ekonomiska krisen som uppstod skakade hela det amerikanska samhället, mängder av företag gick i konkurs och många tvingades lämna sina hem. Den amerikanska krisen betydde att investeringar i utlandet avstannade vilket drabbade de europeiska länderna hårt. Den stabilitet som hade uppnåtts var skör och det som börjat i New York var snart en världsdepression som kännetecknades av stigande arbetslöshet långt utanför de amerikanska gränserna. Dessa problem banade väg för krafter som inte såg demokrati som ett fungerande styrelsesätt. (Bergström, 1996, s.244 f.f.)

2001 fanns inte Sovjetunionen mer och USA var den enda återstående stormakten på den världspolitiska arenan. EU växte allt mer och stater som tidigare tillhörde det gamla östblocket ville nu bli medlemmar i EU. Genom att utvidga EU fanns en förhoppning om att en motvikt till USA skulle kunna formas framförallt ekonomiskt. Det stora hotet var tidigare politiskt men var nu till lika hög grad kulturellt och religiöst.

I och med tekniska framsteg har det blivit betydligt lättare att transportera såväl varor som människor runt jorden. De olika länderna har allt mer specialiserat sig på att producera ett fåtal produkter och sedan importera de andra. Det ökade medieutbudet har också gjort att människorna runt om i världen var mer medvetna om vad som hände på andra sidan jordklotet.

5. Världsbilder

I Sverige utbröt aldrig någon revolution som i Ryssland eller något inbördeskrig som i Finland. Trots det fanns det många som sympatiserade med meningsfränder i andra länder. I samband med revolutionen i Ryssland 1917 splittrades det svenska socialdemokratiska partiet där en fraktion stod längre till vänster och gav sitt stöd åt det kommunistiska Sovjet medan den andra delen stannade kvar som socialdemokrater. Socialdemokraterna ville förändra samhället med hjälp av reformer och inte genom revolution som kommunisterna förespråkade. Socialdemokraterna ville verka med hjälp av fredligt arbete genom fackföreningar, parlament och liknande institutioner. (Malnes, 1994, s.272 f.f.)

Kommunisterna menade att arbetarklassen måste dominera utvecklingen. Många svenskar såg Sovjet som en förebild och ville ha en liknande stat i Sverige. Det kommunistiska styret

skulle arbeta för arbetarnas rättigheter istället för ett kapitalistiskt styrelsesätt där arbetarna utnyttjades. De personer som hade kontroll över produktionsmedel och kapital sög ut arbetarna för sin egen vinnings skull. (Malnes, 1994, s.231 f.f.)

Vid slutet av 20-talet hade högerextrema politiska partier börjat röna framgångar i framförallt Tyskland. Sverige var av tradition vänligt inställt mot Tyskland och många svenskar hyste politiska sympatier med nationalsocialismen.(Malnes, 1994, s.272 f.f.)

För de liberala har det varit viktigt att betona sambandet mellan politiskt deltagande och personlighetsutveckling. Majoritetens vilja är central och lagarna måste vara i överensstämmelse med denna. De menar att det politiska systemet är som bäst när demokratin är så direkt som det är möjligt. (Malnes, 1994, s.288)

Liksom på 30-talet speglade de olika ideologierna många människors världsbild även 2001. Beroende på om någon samtyckte med socialismen eller konservatismen kunde personen ifråga ha olika syn på världen. En stor skillnad var dock att den rädsla för kommunismen som fanns på många håll efter revolutionen i Ryssland inte längre fanns kvar efter Östeuropas fall. Nationalsocialismens anhängare var också relativt lätträknade och de hade ingen direkt inverkan på samhället. De klassiska ideologierna kom att spela en mindre roll efter 30-talets kris och det välfärdssamhälle som växte fram. På 60-talet börjar de aktualiseras på nytt och det var framförallt socialismen som gick framåt och senare även nyliberalismen. När socialismen fick en renässans på 60-talet var det i första hand de internationella orättvisorna som uppmärksammades. De borgerliga partierna har kommit att samlas runt liberalismen medan socialdemokraterna och Vänsterpartiet söker stöd i socialismen. 2001 hade Vänsterpartiet tagit bort beteckningen kommunisterna från sitt partinamn och stod för långt till höger för en del väljare. Under oroligheterna i Göteborg 2001 tillhörde många demonstranter andra vänsterorienterade grupper och partier. Under 70-talet uppstod också nya ideologier som framförallt ville betona miljöfrågorna. (Gustavsson, 1988, s.61)

6. Medias situation

Massmedias roll som opinionsbildare är oomtvistad. Ofta kan framgångar eller bakslag inom politik förklaras med hur olika media lyckats sprida sin information. Massmedias framväxt påverkade de politiska förändringarna och en ökad demokratisering som i sin tur gav

utrymme för en politisk debatt. Den svenska tryckfrihetsförordningens utgångspunkt är att tryckta media är av stor vikt för den demokratiska åsiktsbildningen. Principen är att tidningsutgivningen ska ha så få restriktioner som möjligt. Det finns dock regler, som pressens egna organisationer satt upp, de pressetiska reglerna. År 1916 instiftades en särskild så kallad hedersdomstol, Pressens Opinionsnämnd, för att avgöra i tvister, och 1923 utvidgades dessa regler. Tanken med dessa etiska regler är att kunna garantera en korrekt och allsidig nyhetsförmedling samt att enskilda individer inte ska drabbas av kränkande publicitet. (Hadenius, 1999, s.11 f.f.)

Media kan sägas verka som ett filter för människor när det gäller att ta emot information från världen runt omkring. Ingen människa har möjlighet att på egen hand ta reda på och hänga med i allt som händer i världen. Därför använder vi oss av olika sorters media. Det är i själva verket massmedia som skapar stora delar av våra värderingar och kunskaper om omvärlden. Det är viktigt att inte heller glömma bort att tänka på omgivningens och samhällets påverkan på individen. I dagens samhälle fullkomligt bombarderas vi av budskap från alla håll och kanter. De flesta meddelanden vi uppfattar har konkurrens från andra meddelanden som samtidigt finns runt omkring oss. Hur vi uppfattar budskapen som förmedlas till oss beror inte bara på vår omgivning utan på hela vår bakgrund. Vår uppväxt, uppfostran, utbildning och livserfarenheter spelar stor roll. Hela vår sociala och kulturella omgivning har betydelse för hur vi uppfattar saker och ting. Även den allmänna stämningen i samhället påverkar oss och hur vi tolkar meddelanden. En tidning riktar sitt budskap till en mängd olika mottagare som kommer att uppfatta det de läser på olika sätt. Även fast de läser samma artikel kommer de med stor sannolikhet att tolka den på olika sätt. Läsaren sprider sedan budskapet vidare till vänner, arbetskamrater och övriga bekanta. Masskommunikation och direktkommunikation är alltså tätt sammankopplade och samverkar i hela kommunikationssystemet. (Hadenius, 1999, s.11 f.f.)

1800-talets industrialisering kom att betyda mycket för dagspressen. Ett nytt samhälle formades och tekniska framsteg gjorde det möjligt att producera tidningar på ett effektivare sätt. De nya klasserna i industrisamhället blev en grogrund för en expanderande dagspress. (Hadenius, 1999, s.44) Många socialdemokratiska tidningar grundades kring sekelskiftet 1800-1900 och var redan från början en del av den politiska och fackliga arbetarrörelsen. Tidningarna skulle ge kommentarer och nyheter som var anpassade för arbetarrörelsen.

Omkring samma sekelskifte tog tidningarna klarare politisk ställning och angav öppet sina politiska sympatier. Det fanns en stark förbindelse mellan pressen och de politiska partierna. Detta kunde göra att samma händelse beskrevs på helt olika sätt i olika tidningar. (Lundström, 2001, s.48 f.f.)

1921 vidgades rösträtten i Sverige och antalet röstberättigade ökade markant. I och med den ökade demokratiseringen skapades det ett behov av att kunna argumentera för folket. Pressen spelade en stor roll när det gällde att försvara demokratin i Sverige genom att sprida kunskap. Urbaniseringen fortsatte och den svenska ekonomin sammankopplades allt mer med den internationella. Den svenska pressen förmedlade det som hände runt om i världen till sina läsare. (Lundström, 2001, s.142 f.f.)

Pressen utvecklades mycket under mellankrigstiden. Upplagorna blev större, antalet sidor i tidningarna ökade och i och med högre annonsintäkter kunde priset sänkas och förtjänsten ändå höjas. Svenska tidningar studerade flitigt sina utländska kollegor för att få nya idéer till hur de kunde utvecklas. Allt fler av de mindre tidningarna började hålla sig med egna ledarsidor och därmed ökade antalet opinionsbildare betydligt. Överhuvudtaget var det så att en av anledningarna till att nya tidningar startades vid den här tiden var urbaniseringen och framväxten av ett modernt partiväsen. Politisk opinionsbildning var viktigt och därför fanns det tidningar som representerade alla möjliga politiska åskådningar. De tidningar som riktade sig till en smalare målgrupp gavs ofta ut i Stockholm för att sedan spridas vidare ut över landet. De konservativa och liberala tidningarna hade en klar majoritet gentemot de socialistiska. Framförallt var det de konservativa tidningarna som var ledande. (Lundström, 2001, s.142 f.f.)

Generellt sett går det att säga att morgonpressen har lyckats behålla sin ställning relativt väl medan kvällspressen stött på större problem. Om en jämförelse görs mellan dagspressen 2001 och 1931 går det att se att tidningarna har utvecklats väldigt mycket. Journalistiken har blivit grundligare och mängden text var minst fem gånger så stor som 70 år tidigare. Dessutom hade många lokaltidningar tagit efter kvällspressen och publicerade till exempel mer nöjesreportage. Ändå var så gott som alla tidningar tvungna att acceptera minskade upplagor i slutet av 90-talet. Priserna på tidningar hade gått upp för att kompensera minskade annonsintäkter och framförallt var det ett problem att rekrytera yngre tidningsläsare. Än så länge har många tidningar inte märkt av konkurrensen från reklamradio och -tv så mycket.

Om till exempel lokal-tv byggs ut ytterligare kan det på sikt bli en större konkurrent till lokaltidningarna. För att pressa sina kostnader och slippa till exempel dyra investeringar i nya tryckerier har många tidningar börjat samarbeta inom det administrativa och tekniska området. Det mesta tyder på att de svenska tidningarna kommer att kunna behålla sin starka ställning även i fortsättningen. (Hadenius, 1999, s. 78 f.f.)

7. Vad hände i Ådalen?

I Ådalen var man beroende av ett enehanda näringsliv – det handlade i stort sett uteslutande om arbete med trä och pappersprodukter och allt skulle gå på export. När världsekonomin fick problem drabbades exportberoende regioner väldigt hårt. I och med att det sociala skydds nätet och arbetslöshetsersättningen inte alls var lika utbyggt som i dagsläget skapade en stigande arbetslöshet stor oro. (Norman, 1968, s.31)

Vid den här tiden var det vanligt med konflikter mellan arbetsgivare och arbetstagar rörande lönenivån. Den 29 januari 1931 började strejker vid pappersmassafabrikerna i Utansjö och Sandviken i Ådalen. Strejkerna höll i sig och när våren kom var lagren fulla och arbetsgivarna beslutade sig för att använda sig av strejkbrytare för att kunna hålla igång verksamheten. (Norman,1968, s.47). Den 12 maj anlände strejkbrytarna till Ådalen. Beslutet att använda sig av strejkbrytare väckte starka känslor bland arbetarna. Demonstrationer var i stort sett dagligt förekommande och den 13 maj slutade en demonstration med misshandel av ett antal strejkbrytare (Lager, 1969, s.15). Läget hade nu blivit så spänt att militär tillkallades för att skydda strejkbrytarna. Från Sollefteå skickades ett skolkompani under ledning av kapten Nils Mesterton. Innan avresan blev de påmind om det som hade hänt på Seskarö 1917 när sågverksarbetare gått rätt fram till en infanterigrupp och tagit vapnen ifrån dem. Detta fick inte upprepas. Direktiven var ändå klara att inte låta sig provoceras till våldsanvändning. Väl framme i Ådalen fick såväl militär som polis utstå stenkastning och glåpord. Stenkastningen fortsatte sedan mot förläggningen där strejkbrytare och militär bodde. Det hela gick så långt att militären använde sig av rökhandgranater och lösa skott för att skingra folkmassan (Norman, 1968, s.75)

Den 14 maj anordnades ett protestmöte som sedan kom att utmynna i ett demonstrationståg. Mötet fick stor uppslutning och det följande demonstrationståget var inte planerat utan kan betecknas som en spontan masshandling där de fackligt ansvariga satt kvar i möte när tåget

avgick. När demonstrationståget nådde sitt mål Lunde, där strejkbrytarnas förläggning fanns, satt de fackligt ansvariga fortfarande kvar i mötet. Militären tog ställning vid förläggningen och i och med det stora numerära underläget var det viktig för dem att ha hålla ett avstånd till demonstranterna. Krävdes det skulle de skjuta lösa skott och i nödfall skarpa skott i marken framför eventuella angripare. På vägen ställde de ut vägspärrar i form av ryttarpatruller. Samtidigt som demonstrationståget var på väg mot Lunde hade landshövdingen Stenström beslutat att strejkbrytarna skulle dras tillbaka från Ådalen för att ytterligare oroligheter inte skulle uppstå. Tyvärr nådde inte detta beslut fram i tid på grund av diverse missförstånd på olika håll. (Norman, 1968, s.95)

När demonstrationståget nådde fram till vägspärren med ryttarna uppstod tumult. En av ryttarna slogs till marken och när han blödande tog sig därifrån uppfattade en av hans kollegor att någon riktade ett vapen mot den skadade ryttaren. Han ansåg sin kollega vara i livsfara och avlossade ett skott mot den, som han uppfattade det, attackerande mannen. Mannen träffades i armbågen. När det första skotten hade fallit uppstod kaos. Det stora demonstrationståget tryckte hela tiden på framåt. De som gick långt bak i tåget hade ingen aning om vad som hänt och hela tiden pressades folk framåt. Vägen sluttade nedåt hela tiden och 3000-4000 personer tryckte på. Kapten Mesterton insåg att demonstranterna hade brutit igenom vägspärren och började skjuta varningsskott när avståndet mellan militären och demonstranterna blev allt mindre. Efter att eld hade beordrats gick det hela mycket fort. Några dog av rikoschetter och några av direktskott. Eldgivningen avslutades när en trumpetspelande man i demonstrationståget blåste eld upphör. Fem personer miste livet den 14 maj 1931 i Ådalen. Erik Bergström, Viktor Eriksson, Evert Nygren och Sture Larsson deltog i demonstrationståget och dödades av kulorna. Det femte offret var Eira Söderberg, hon var åskådare till demonstrationen och träffades av en förlupen kula. (Norman, 1968, s.176)

Efter den tragiska händelsen i Ådalen förflyttades strejkbrytarna till Stockholm för att förhindra ytterligare oroligheter. Dessutom började ansvarsfrågan behandlas. Varken landsfogden eller landshövdingen fälldes för något brott, men båda två fick utstå kritik och förflyttades. Krigsrätten fann att ingen bland militärerna kunde göras personligt ansvarig för de fem döda i Lunde eller för skottskadorna. Domarna mot demonstranterna blev desto hårdare. Tre demonstranter tilldömdes fängelsestraff på upp till två år och sex månader. (Norman, 1968, s.160)

8. Vad skrev norrbottensk press vid tidpunkten för skotten?

8.1. Norrbottens Kuriren (NK)

Norrbottens Kuriren grundades 1861 och fick snart en ledande ställning i Luleå. Något direkt partipolitiskt engagemang hade inte tidningen under de första årtiondena. Redaktören kring sekelskiftet 1900 hade en liberal hållning och det var först under 1900-talets två första årtionden som Kuriren intog sin position som företrädare för moderata idéer. Ideologiskt hör Moderaterna hemma både i den konservativa och den liberala idétraditionen. Individens frihet gentemot kollektivet i frågor rörande medborgarnas fri- och rättigheter, det ekonomiska systemet och möjligheterna att välja vård, skola och omsorg betonas. Marknadshushållning baserad på ett spritt enskilt ägande och fri företagsamhet är en central del i den moderata politiken. Det konservativa draget syns främst i synen på statsskicket, rättsstaten och försvarsfrågan. Inom högern fick de sociala frågorna en ökad betydelse under 1930-talet. Några formella bindningar mellan Moderaterna och den moderata pressen finns inte.

15 maj beklagas det inträffade i Norrbottens Kuriren. Det talas om tumult och om en desperat massa som gjort det omöjligt för myndigheterna att göra sig hörda. Massans avsikt var av allt att döma att attackera militären och de arbetsvilliga. Det framhålls att myndigheter och militärledning enbart handlat såsom skyddare av samhällets intressen. Tidningen menar att samhällets prestige och auktoritet icke får äventyras. Anledningen till att arbetsvilliga tillkallats från början var att arbetsgivarna ville kunna uppfylla sina åtagna leveranskontrakt i konkurrens med de ryska dumpade priserna. Trots att militären väntat in i det längsta med att skjuta vill tidningen ha en undersökningskommission för att finna de ansvariga.

Demonstranterna lät sig inte hindras av något på sin väg mot de arbetsvilliga och det var också demonstranterna som började skjuta. Läsarna påminns också om att det var efter det att en kommunistisk agitator talat som demonstrationståget sattes i rörelse. Med tanke på det är det kanske kommunisterna som bär ansvaret för det inträffade. Den bolsjevikiska hemmapressens, Norrskensflammans i Luleå, skildringar sägs vara färgade. Kommunisterna glädjes åt det som hänt och vill nu undergräva samhällets murar. Länsstyrelsen kritiserar skarpt för att ha gett vika för våldsmännen i Ådalen och förbjudit användandet av arbetsvilliga.

Dagens ledare har rubriken "Skotten i Ådalen" och talar om de upprörande händelserna och det än mer beklagliga i att de människoliv som offrats inte tjänat någonting till. Detta

beroende på att det beslutats att avlägsna orsaken till den upprörda stämningen, de arbetsvilliga, redan innan skotten föll. I tumultet som rådde var det emellertid omöjligt för landsfogde Pählman att göra sig hörd och meddela massan beslutet. De skrivs också att det är viktigt att framhålla att kapten Mesterton och landsfogde Pählman enbart handlat såsom skyddare av samhällets intressen och att "Samhällets prestige och auktoritet får icke äventyras". De båda myndighetspersonerna hade i det längsta försökt undvika att skjuta mot massan.

Tidningen skriver vidare att det är tydligt att demonstranterna inte ämnade låta sig stoppas av någonting förrän de nått sitt mål, som av alla tecken att döma var att ta hand om de arbetsvilliga. Artikelförfattaren skriver sedan "Man behöver knappast vara psykolog för att förstå, hur den numerärt femtiofaldigt underlägsna militärkontingenten skulle känna sig inför dylika yttringar från en i tydligen desperation handlande mångtusenhövdad folkhop."

Den största rubriken i Kuriren den 15 maj löd enligt följande "Kravaller i Ådalen. Fem personer dödade. Militär, som tillkallats sedan arbetsvilliga blivit svårt misshandlade, utsattes av demonstranter för stenkastning och skottlossning, varunder en sergeant träffades av en kula." Det går vidare att läsa att militären utsattes för ett intensivt stenregn från demonstranterna och när de började storma de arbetsvilligas förläggning avlossades först ett par hundra lösa skott och sedan tvingades militären skjuta skarpt. Underrubriken "Sergeant Rask träffades av en kula." visar ytterligare på det faktum att militären handlade i nödvärn. En annan rubrik som pekar på demonstrationernas våldsbenägenhet lyder "Arbetsvilliga slogs blodiga och hissades upp mot rånockarna."

16 maj skriver ledarskribenten att det måste finnas förståelse för företagen. Det bekymmersamma läget på trävarumarknaden gör att företagen måste kunna hålla sina avtal och sköta sina leveranser. Därför tillkallades arbetsvilliga när strejk utbröt i området. Den större delen av arbetarna sägs dessutom varit emot strejken men den drevs ändå igenom av kommunisterna och syndikalisterna. Det råder ingen tvekan om att blodutgjutelsen i Ådalen är en följd av sovjetisk provokation och att kommunisterna hetsat arbetarna till våldsdåd. Det råder heller ingen tvekan om att samhället och regeringen gjort sin plikt som försvarare av ordningen. Länsstyrelsens beslut att skicka hem de arbetsvilliga ifrågasätts. Att befalla arbetsgivarna att vika sig för våldet förefaller absurt. Förlusten av människoliv beklagas, men

det har tydligt framgått att massan sökte strid och den som i såna fall trotsar ordningsmakten har ingen annan än sig själv att skylla.

Måndag 18 maj var ledarartikelns rubrik ”Moskva och Ådalen”. Sovjetiska idéer inspirerade arbetarna i Ådalen. Det berättas att Sovjets dumpade priser på trävaror gör att svenska företag går sämre och att arbetarna blir oroliga och därmed lättare faller för kommunistiska agitatorer. Genom utsända agitatorer försöker Moskva öka oron ytterligare. Att staten gett vika för arbetarnas krav kritiserar. Däremot får statsministern beröm för sin strävan att upprätthålla ordningen och skydda de arbetsvilliga. Landshövdingen kritiserar för att ha gett vika för demonstranternas krav och skickat hem de arbetsvilliga istället för att hålla på myndigheternas okränkbara auktoritet.

19 maj skrivs det om fackföreningarnas stora makt och deras ”blockadterror”.

Norrskensflamman anklagas för att med avsikt sprida falska uppgifter om det som hände i Ådalen. Hela tidningen sägs vara ett enda rop på väpnad aktion mot samhället. Det berättas också att kommunisterna nu kritiserar av alla, inklusive socialdemokraterna.

20 maj uttalas en förhoppning om att alla nu insett att lag och ordning måste respekteras och försvaras med alla till buds stående medel. Sovjet kritiserar och dess femårsplan liknas vid en ”skengalopp mot fördärvet”.

Torsdag 21 maj är rubriken för ledarartikeln ”Ådalen i sorg”. Det berättas att idag begravs offren och att sorgen över de liv som gått till spillo går genom alla folklager. Oansvariga och hänsynslösa uppviglare får skulden och den kommunistiska pressen anses bära ett stort ansvar för det inträffade.

8.2. Norrländska Socialdemokraten (NSD)

Grundades 1918 som en följd av partisprängningen 1917. Fram till dess hade

Norrskensflamman varit socialdemokraternas organ i Norrbotten, men när arbetarpartiet socialdemokraterna delades tog kommunisterna över tidningen och socialdemokraterna stod utan språkrör i Norrbotten. Tidningen grundades av det socialdemokratiska partidistriktet.

(Rosén,1981) NSD är en socialdemokratisk tidning och Nationalencyklopedins förklaring av socialdemokrati är följande: ”Politisk internationell rörelse som i demokratiska och parlamentariska former vill verka för en planmässig ekonomisk hushållning under samhällets

ledning, rättvis fördelning av produktionsresultatet och sociala och kulturella reformer.” Socialdemokrater är alltså de som vill omvandla samhället genom reformer inom ramen för politisk demokrati. Industrialiseringen och uppkomsten av fackföreningsrörelsen är det socialdemokratiska partiets grundval. Den nära anknytningen till fackföreningsrörelsen och LO har hela tiden varit en hörnsten och partiets ursprung finns i industriarbetarklassen.

Den 15 maj dominerades tidningarna av händelserna i Ådalen. NSD tar tillfället i akt att kritisera regeringen när möjlighet ges. Ledarskribenten kallar det för en ”skammens dag” där myndigheter, arbetsgivare och militärbefälet är att skylla. Artikeln börjar med följande meningar: ”Så som en skammens dag kommer Kristi Himmelfärdsdag år 1931 att gå till historien. Och skammen kommer i första hand att drabba de myndigheter, som bära ansvaret för militärkommenderingarna till Ådalen, och kanske i ännu högre grad militärbefälet för dess vettlösa order”. Arbetsgivarna och deras beslut att använda sig av strejkbrytare kritiserar också hårt. Strejkbrytarna benämns som ”judastyper” som fick ”utföra sin smutsiga gärning” i Ådalen. Användandet av dessa ”judastyper” liknas vid ”en dumhet utan like och en lek med elden”. Det berättas också att lögnare från borgartidningarna är att vänta eftersom de vill lägga ansvaret för det inträffade på arbetarna.

”Militär skjuter skarpt på arbetare i Ådalen! Sex personer dödade och många svårt skadade – Militären fick order av regeringen att till varje pris upprätthålla ordningen.” Detta var en rubrik som NSD använde sig av direkt efter de ödesdigra händelserna i Ådalen. ”Till varje pris – en farlig regeringsorder” löd den följande underrubriken. Militären hade fått regeringens uppdrag att till varje pris upprätthålla ordningen.

16 maj går det att läsa att även kommunisterna måste anses vara medansvariga till det som skett. De våldsamerheter vissa arbetare låtit förleda sig till beklagas av hela den organiserade arbetarrörelsen. Användandet av strejkbrytare kritiserar skarpt. En artikel med rubriken ”Skall regeringen Ekman avgå?” ifrågasätter om regeringen bör sitta kvar efter det inträffade.

18 maj kritiserar både kommunisterna och regeringen. Kommunisterna anses göra sitt yttersta för att provocera fram mer bråk. Ansvaret för det inträffade kan dock inte länsstyrelsen eller militärledningen komma ifrån. En artikel bär rubriken ”Militären i Ådalen låg i bakhåll!” med underrubriken ”Offren lämnades åt sitt öde.”. Tidningen berättar att det avlossades ”en mängd

skott efter en i förväg uppgjord strategisk plan och från åtminstone tre olika punkter samt icke blott mot männen i tågets spets utan även mot demonstranter långt bak i tåget.”. Efter skotten förblev militären i sina skyttegravar och överlät åt civilbefolkningen att ta hand om de sårade. Detta trots att militären hade sjukvårdssoldater till sitt förfogande.

Det konstateras vidare att den från regeringen utsända kommunikén inte stämmer på åtminstone två mycket viktiga punkter. Den säger att skotten föll då demonstranterna var 30 meter från förläggningen – i själva verket var det över 200 meter. Landsfogde Pålman och kapten Mesterton försäkrade att eld först givits efter det att demonstranterna avlossat ett 30-tal skarpa skott. Detta är fullkomligt felaktigt och inte ett enda skott skall ha avlossats från demonstrationståget.

19 och 20 maj kritiserar borgarpressen hårt. Deras beskrivningar av det inträffade sägs vara felaktiga och förvanskade och de anses hetsa mot arbetarna. 19 maj berättas att det avlossats åtminstone sextio kulor mot demonstranterna och att snar läkarhjälp skulle kunnat rädda flera liv.

Den 21 maj löd huvudrubriken ”De stupade ådalsarbetarna hava jordats idag. 30 000 personer vid sorg högtiderna i Kramfors Folkpark.” Begravningen beskrivs som ”en högtid utan motsvarighet i den svenska arbetarrörelsens historia”.

8.3. Norrskensflamman (Nfl)

Första numret av tidningen utkom 1906 och från början var Norrskensflamman organ för socialdemokraterna men blev sedan kommunistisk. Då socialdemokratiska partiet splittrades 1917, blev Norrskensflamman organ för vänstersocialisterna. Då dessa 1921 återförenades med socialdemokraterna, övergick tidningen till kommunisterna. Vid kommunistpartiets sprängning 1929 blev tidningen organ för Sveriges kommunistiska parti. Av världens alla kommunisttidningar är det bara franska l'Humanité som är äldre. (Rosén, 1981) Kommunism är benämningen på en rad besläktade idéer om att egendomen bör vara gemensam eller åtminstone jämt fördelad i samhället. Marx och Engels kommunistiska manifest har haft stor betydelse för kommunismens ideologiska utformning.

Den 15 maj lyder rubriken för ledarartikeln ”Arbetarmorden i Ådalen”. Sverige beskrivs som ett kapitalistiskt terrorland och socialdemokraterna kritiseras för deras tro på demokratin som en väg till socialismen. Regeringen kritiseras för att ha ställt upp på strejkbrytarnas sida. Kampen mot strejkbryteriet beskrivs som en kamp mot den svenska fascismen och Sveriges arbetare uppmanas samla sig till kamp.

Tidningens huvudrubrik var ”Arbetarblod strömmar i Ådalen. Militärdåd: 6 dödade, 11 sårade.”. Artikeln som följer är hämtad från TT och berättar att ankomsten av strejkbrytare till området medförde våldsamt upphetsning. 2000 arbetare mottog militären på ”ett sätt de sent lär glömma”. Stenkastning förekom innan militären angrep de obehäpnade arbetarna. I Lunde attackerades huset där strejkbrytarna bodde och att landsfogde Pålman läste upprorslagen spelade ingen roll för det tog arbetarna inte det minsta hänsyn till. Militären började till slut skjuta och kasta rökgasbomber. Under torsdagen hölls ett möte med över 4000 deltagare och det beslutades om arbetsnedläggelse i hela Ådalen samt att de skulle tåga mot Lunde. Demonstrationståget bestod av över 7000 personer och när de var ca 1 km från strejkbrytarnas förläggning öppnade militären eld. Sex personer dödades och elva skadades. Bland de döda är en 20-årig kvinna samt ett 2-årigt barn.

Nästa artikel handlar också om händelserna i Lunde och det berättas att samtliga i demonstrationståget var söndagsklädda. Antalet militärer uppskattas till ca 200 stycken varav 22 var beridna. Militären avlossade först ett tjugotal lösa skott, ej ett par hundra som TT uppgett, innan de sköt skarpt. Flera av de skadade verkar vara träffade av så kallade dum-dum-kulor vilka är speciellt framtagna för att ge svåra skador.

16 maj var huvudrubriken ”Hatfylld förbittring över de skändliga morden i Ådalen”. Det berättas att dagens tidningar lämnar olika orsaker till det inträffade. En del återger en ren lögn som säger att demonstranterna börjat skjuta. Faktum är att det vilade en lugn stämning över hela demonstrationen. Ledarartikelns rubrik var ”Mordanstiftarnas försvarsadvokater”. I artikeln anklagas borgarpressen för att försöka lägga skulden på kommunisterna och P.A. Hanssons uttalande om att ordningen måste upprätthållas kritiseras också. Ordningen han vill upprätthålla sägs vara inget annat än kapitalisternas ordning och de arbetande massorna måste gå till kamp mot denna ordning. Strejkbrytare, myndigheter och borgarpressen har stort ansvar för det inträffade.

Söndag 17 maj kom Norrskensflamman ut med ett extranummer med anledning av händelserna i Ådalen. Extranumrets huvudrubrik var "Militäre förövalde överlagt mord då de sköt skarpt på demonstranterna.". Det poängteras att socialdemokraterna tillhör fiendens front och Norrbottens Kuriren anklagas för spridande av lögn. Ledarskribenten skriver att det kapitalistiska systemet och dess anhängare bär ansvaret för det inträffade. Det demokratiska Sverige sägs ha visat sitt verkliga ansikte och det kapitalistiska väldet vacklar. Socialdemokraterna beskrivs som osäkra och som vanligt vet de inte vilket ben de ska stå på.

18 maj uppmanas alla arbetare och småbönder att bryta alla förbindelser med Norrbottens Kuriren som betecknas som ett fascistorgan. Dagens ledare har rubriken "Fortsatt kamp!". Arbetarna bör komma ihåg att deras intressen inte är gemensamma med socialdemokraternas. Det manas till fortsatta strejker, massmöten och demonstrationer samt till fortsatt kamp tills fullständig seger är vunnen.

Under rubriken "Massmordet var väl förberett" berättas att militären legat gömd i speciellt grävda skyttegravar. Demonstrationståget genomförde inga våldshandlingar överhuvudtaget men besköts ändå efter en i förväg uppgjord plan. Dessutom stannade sjukvårdssoldaterna i sina skyttegravar istället för att hjälpa de sårade.

8.4. Pressammanfattning 1931

Tidningarnas politiska ståndpunkter blir väldigt tydlig dagarna efter skotten i Ådalen. Norrbottens Kurirens konservativa och samhällsbevarande ståndpunkt framgår klart och de ser det som viktigt att samhällets auktoritet inte äventyras. De våldsamma demonstrationerna ses som förkastliga. Socialdemokraterna och Norrländska socialdemokraten ligger mellan Kuriren och Norrskensflamman. De lägger stor skuld på myndigheterna men ser samtidigt att kommunisterna måste bära sitt ansvar för det inträffade. Den kommunistiska Norrskensflamman lägger hela ansvaret på samhället och ser det hela som rena mord på arbetare.

9. Vad hände i Göteborg?

Sommaren 2001 skulle Sveriges år som EU:s ordförandeland krönas med ett EU-toppmöte i Göteborg. Vid liknande möten hade det tidigare uppstått oroligheter mellan demonstranter och polis så säkerhetspådraget var stort. Exempelvis blev det stora upplopp 1999 i samband med demonstrationer mot världshandelsorganisationen WTO i Seattle, USA. I Göteborg hade det samlats stora grupper demonstranter för att protestera mot EU och dess politik. Demonstranter kom från hela Sverige men också utländska medborgare deltog i demonstrationerna. (Liliequist, 2002, s.9 f.f.)

Den 13 juni hölls ett möte mellan EU:s ordförande Göran Persson, vice statsminister Lena Hjelm Wallén, utrikeshandelsminister Leif Pagrotsky och 300 inbjudna aktivister från de olika demonstrationsnätverken. Mötet hölls på Göteborgs universitet men kunde också följas från ett antal storbildskärmar runt om i Göteborg. (Kjöllér, 2002, s.134)

Den 14 juni hade polisen mottagit tips om att det lagts upp lager med gatsten, molotovcocktails, påkar och andra vapen på Hvitfeldtska gymnasiet där flera hundra demonstranter skulle bo. Beslut om husrannsakan togs och kravallutrustad polis omringade hela skolan. Demonstranterna vägrade komma ut och barrikaderade sig inne i skolan. Polis och demonstranter kunde inte komma överens och polisen beslutade att alla som inte lämnat skolan skulle gripas. Senare på dagen försökte en grupp demonstranter genomföra ett fritagningsförsök av demonstranter som gripits vid Hvitfeldtska gymnasiet. Samtidigt som medlingsförsök gjordes på Hvitfeldtska gymnasiet uppstod det ett upplopp i Vasaparken där det kastades gatsten mot polisen som svarade med ridande och kravallutrustad polis. (Önnemar, 2002, s.14)

Fredag 15 juni inleddes EU-toppmötet. Polisen ville hindra demonstranterna från att komma in på området där politikerna höll till och försökte därför splittra ett demonstrationståg bestående av cirka 2000 personer. Kravaller bröt ut och vissa demonstranter kastade gatsten mot polisen, uteserveringar slogs sönder, skyltfönster krossades och bilar sattes i brand. På kvällen fortsatte bråken och polisen avlossade skarpa skott mot demonstranterna och en ung man träffades i magen efter att ha kastat sten mot polisen. (Önnemar, 2002, s.14)

Lördag 16 juni deltog ca 20 000 människor i en demonstration. Det hela gick relativt lugnt till väga och endast ett fåtal greps av polisen. På kvällen stormade polisens nationella insatsstyrka Schillerska gymnasiet, där en grupp demonstranter bodde, i jakt på en tysk terrorist. (Önnemar, 2002, s.14)

10. Vad skrev norrbottnisk press vid tidpunkten för skotten?

10.1. Norrbottens Kuriren

Den 14 juni går det att läsa i ledaren att det är en historisk händelse att USA:s president George Bush besöker Sverige i samband med EU:s toppmöte. Det är nämligen första gången en sittande amerikansk president besöker Sverige. Det är en historisk händelse och höjdpunkten på det svenska ordförandeskapet i EU.

På inrikessidan står det att Göran Persson träffat representanter från olika organisationer som ämnar demonstrera under toppmötet. Anledningen till det är att han vill ha en konfrontativ dialog istället för konfrontationer på gatorna.

Fredag 15 juni skriver ledaren att de sönderslagna polisbilarna och bråken mellan polis och gatstenskastande demonstranter var långtifrån den fridfulla svenska modell som regeringen pratat om beträffande befarade oroligheter. Samtalen med demonstranter före toppmötet och försiktigare poliser tycks inte ha spelat någon roll. Det konstateras också att Göran Perssons uttalande att han inte var någon EU-fantast kan ha bidragit till oroligheterna. Att dessutom utrikesministern berättat att hennes och Attacs åsikter ligger nära varandra var inte heller bra. Ledaren förklarar att ”Sådana budskap kan lätt tolkas som ett försiktigt stöd till de grupper som protesterar.”

På inrikessidan går det att läsa om upplöpp i Göteborg samt om bråk vid Hvitfeldtska gymnasiet. Det berättas om polisens aktion mot skolan och om stenkastande demonstranter. Polisens tunga aktion sägs ha mött skarp kritik från såväl demonstranter som politiker. Bland annat talas det om ett allvarligt angrepp på mötesfriheten.

Lördag 16 juni går det att läsa om norrbottniska poliser som blixtkallats till Göteborg på första sidan.

Ledarens rubrik var "Gullandet gav gatukriget" och lägger ansvaret på Göran Persson för att det blev fullt gatukrig och en sönderslagen paradgata i Göteborg. Hans "gullande" med de EU-fientliga grupperna skall ha dragit till sig de värsta våldsverkarna som insett att den svenska polisen var bakbunden och att det därigenom gick att härja relativt ostört. Göran Perssons "gullande och lallande" med dessa grupper sägs vara den direkta orsaken till kravallerna. Den svenska regeringens taktik lockade de verkliga råskinnen och anarkisterna till Göteborg. Ledaren finner det inte så konstigt att Göteborg blev en kopia av, eller ännu värre än, Nice, Seattle och Prag när vi har en naiv statsminister och poliser som fått order att uppträda som "mjukisar". Det konstateras att det är så här det går när inte extremvänstern tas på allvar och att demonstranterna inte var så fredliga och oskyldiga som många hävdar.

I en intervju riktar en MUF-representant som befann sig i Göteborg hård kritik mot demonstranterna medan en representant för Rättvisepartiet socialisterna lägger skulden för det inträffade på polisen.

På inrikessidan går att läsa att upplopp och massiva polisinsatser präglade den första dagen av EU:s toppmöte i Göteborg. Det rapporteras att skottlossning förekommit och att polisen skjutit i självförsvar. Flera av de maskerade grupper av demonstranter som finns i Göteborg är utländska och välorganiserade. Företrädare för demonstranterna håller polisen som ansvarig. Göran Persson kallar de våldsamma demonstrationerna för svinaktiga.

Måndag 18 juni står det att polisen hyllats för sina insatser i Göteborg. Det står också att landet är skakat av upploppen.

Ledaren menar att det stora antalet gripna och skadade var resultatet av den svenska charmoffensiven mot demonstranterna. Slaget om Göteborg beskrivs som en av de allvarligaste händelserna i landet under modern tid. Krav ställs på lagändringar så att polisen ska få lättare att handskas med liknande situationer. Återigen kritiserar regeringen och det går att läsa att "Skadegörelsen för 100 miljoner kronor var en följd av regeringens naiva agerande före toppmötet."

På inrikessidan står att polisen hade stort stöd från allmänheten men kritiserades hårt av demonstranternas organisationer. Det står också att tre demonstranter skottsbadats.

Tisdag 19 juni kräver ledaren att alla som drabbats ekonomiskt av kravallerna ska få snabb kompensation av staten. Självklart måste regeringen göra rätt för sig eftersom skadegörelsen var en följd av regeringens naiva agerande före toppmötet. Ledaren slår också fast att de grupper som skyller på polisen och bagatelliserar upploppen stöttar våldsverkarna. Utländska bedömare sägs vara förvånade över att inte svenska polisen var mer hårdhänt med demonstranterna.

10.2. Norrländska socialdemokraten

14 juni berättar NSD:s ledare att det är första gången en amerikansk president besöker Sverige och passar samtidigt på att kritisera dennes politik.

Den 15 juni skriver ledaren att ”...Göran Perssons träff med proteströrelserna i onsdags kväll var ett mycket bra initiativ...”. Det går också att läsa att det i den moderata världen räcker med att delta i en demonstration för att stämplas som huligan. Bråken mellan polis och demonstranter beskrivs som en märklig situation och hopp ställs till att alla får sig en tankeställare. Demokratien behöver en upprustning och EU:s ledare får inte glömma bort folket. Inrikessidan berättar om våldsamma upplopp i Göteborg.

Den 16 juni står det på första sidan om norrbottniska poliser som blixtkallats till Göteborg.

Ledaren anser att de demonstranter som använder sig av våld endast är värda förakt. Det poängteras att ligisterna inte alls är representanter för demonstranterna i stort. Ligisternas våldsaktioner kan inte rättfärdigas även om det är så att polisen gjort övertramp. Våldet ses som en attack mot demokratin. Vidare anser ledaren att den svenska regeringens inbjudan till dialog med demonstranter före toppmötet var rätt väg att gå.

Inrikessidan rapporterar om skottlossning vid EU-mötet och att tre personer förts till sjukhus med skottskador. Polisen hävdar att de skjutit i nödvärn och att de befunnit sig i livsfara. Oroligheterna var så omfattande att Sveriges Radio varnade göteborgarna för att vistas i stadens centrala delar. Det har skett våldsamma konfrontationer och de maskerade och svartklädda demonstranterna är ofta välorganiserade och utländska. Göran Persson fördömer våldet medan demonstranterna anser att polisen varit den utlösande faktorn till våldsamheterna.

Den 18 juni berättar en norrbottnisk polis på första sidan att de möttes av hat och våld i Göteborg.

Ledaren pekar på vikten av att skilja på våldsverkare och vanliga demonstranter. Det är nu tid för självkritik och eftertanke och fråga sig vad som föder demonstrationer och som bjuder in huliganer. Politikerna får inte glömma bort det folkliga inflytandet. I den allmänna frustrationen frodas revolutionsromantiken. Vidare försvaras poliserna och det faktum att det främst var polisbrutalitet, och inte huliganer med terrorister som idoler, som stod i centrum för diskussionen ifrågasätts.

En representant för rättvisepartiet socialisterna hävdar att det var polisen som provocerade fram våldet. En intervjuad polis som kommit hem från Göteborg upplevde ett stort stöd från folket.

Inrikessidan berättar om att åsikterna om hur polisen hanterat oroligheterna i Göteborg går isär. Representanter för demonstranterna talar om ett extremt övervåld och ska polisanmäla polisen. Skotten mot demonstranterna har resulterat i att en förundersökning inletts.

Norrskensflamman var 2001 inte längre någon dagligt utkommande dagstidning i norrbotten. Därför finns den inte med i undersökningen om Göteborgsdemonstrationerna.

10.4. Pressammanfattning 2001

Tidningarnas rapportering bygger till stora delar på TT:s uppgifter och är därför relativt lika. De skillnader som går att utläsa finns på ledarsidorna och det är framförallt i en fråga åsikterna går isär. Den frågan är huruvida Göran Persson gjorde rätt i att välja en mjuk linje gentemot protestgrupperna. Norrländska socialdemokraten tycker att det var rätt medan Norrbottens Kuriren, som representerar oppositionens politiska åsikter, tycker det var fel.

11. Sammanfattning & analys

Skotten i Ådalen och oroligheterna i Göteborg har den omedelbara likheten att statens representanter öppnade eld mot demonstranter. Men det finns fler likheter och även ett antal väsentliga skillnader. Det gäller såväl händelserna i sig som pressens och statsmaktens agerande. Både Ådalen och Göteborg var mer eller mindre spontana demonstrationer av folkmassan. I Ådalen satt de fackliga ledarna kvar i möte medan demonstrationståget avgick och i Göteborg urartade demonstrationerna utan att de som anordnat dem kunde göra något åt det. Båda händelserna kan också sägas ha en bakgrund i samhällets dåvarande ekonomiska situation. 1931 led hela världen av den stora depressionen och de svenska arbetarna drabbades hårt med svåra ekonomiska förhållanden som följd. 2001 hade landets ekonomiska situation åter börjat ljusna efter de tunga åren på 90-talet. Kvar fanns dock minnet av de många nedskärningarna och de sociala förmånernas sänkta värde. Både 1931 och 2001 handlade det om demonstrationståg som urartat och i båda fallen handlade det om vänsterdemonstrationer.

När det gäller statsmaktens agerande går vissa paralleller att skönja ganska snart. I båda fallen var statens representanter i ett stort numerärt underläge gentemot demonstranterna vilket kan ses som en anledning till att enskilda individer blev stressade och använde sina vapen i ett kanske alltför tidigt läge. Ordningmakten var inte redo för det som hände och klarade därför inte av att hantera situationen på ett acceptabelt sätt varken i Ådalen eller i Göteborg. I den första händelsen miste fem personer livet, varav en inte ens deltog i demonstrationen, och i den andra händelsen blev Göteborgs paradgata sönderslagen och flera människor svårt skadade. De våldsamma demonstranterna fördömdes i båda fallen av statsmakten men det var också så att undersökningar startades för att klargöra skuldfrågan gällande skottlossningen.

En väsentlig skillnad när det gäller statens agerande är att den 2001 hade stor förståelse för demonstranterna och dess åsikter. Före EU-mötet i Göteborg hade bland annat statsminister Göran Persson ett möte med representanter för demonstranterna för att diskutera olika politiska frågor. Det fanns en stark tro på den svenska modellen där diskussioner fördes med demonstranterna före toppmötet och att det skulle motverka eventuella våldsamer. Detta kan ha bidragit till att polisen var dåligt förberedd på de kravaller som sedan uppstod. 1931 hade stora strejker och demonstrationer utmynnat i våldsanvändning och det fanns en beredskap för att det skulle kunna komma att ske igen. Före händelserna i Ådalen hade

demonstranter avväpnat militär som fanns på plats för att bevaka demonstrationer och det var något som inte fick upprepas.

Rörande pressen och dess agerande så var givetvis båda händelserna stora nyheter. Trots att tidningarnas politiska åsikt var nedtonad 2001 jämfört med 1931 går det att utläsa i vilket politiskt läger tidningen hör hemma på ledarsidorna. Exempelvis kritiserade NK Göran Persson hårt för sitt försök till diskussioner med demonstranterna medan NSD såg det som något positivt. Dock var det så att tidningarnas ståndpunkt och vilja att påverka läsarna politiskt var betydligt tydligare 1931. I samband med händelserna i Ådalen beskrev tidningarna sina politiska motståndare med hårda ordalag och var fördömande mot sina konkurrenter som de ansåg spred lögner. En tidning kunde beskriva militären som mördare i stora rubriker medan en annan skrev att de blivit attackerade av demonstranter. Händelserna i Ådalen upptog en större del av tidningarna än vad händelserna i Göteborg gjorde. 1931 var tidningarna betydligt tunnare än 2001 och största delen av tidningen upptogs av skotten i Ådalen veckan efter det inträffade. 2001 handlade det mest om ledare och artiklar på inrikkessidan som byggde på TT:s uppgifter och därför var relativt lika i de olika tidningarna.

Det är tydligt att det finns skillnader mellan både pressens och statsmaktens agerande om en jämförelse görs mellan de två händelserna. I och med att det handlar om två separata händelser med sjuttio års mellanrum är det föga överraskande. Det handlar om två olika samhällen i två olika tider. Det gamla politiska hotet fanns inte kvar utan det hot som fanns var snarare kulturellt och religiöst. På trettioalet var Sovjet ett mönstersamhälle för vissa medan andra fruktade det. Det avspeglade sig också i tidningarna där de politiska motsättningarna blev tydliga. 2001 stod inte de olika tidningarna lika långt ifrån varandra politiskt sett och deras åsikter var därför inte heller lika långt från varandra som tidigare. Världen hade globaliserats 2001 och i Göteborg protesterades det framförallt mot den orättvisa internationella politiken som fördes. I och med att tidningarna var tunnare och världen upplevdes som mindre 1931 var det ganska naturligt att händelserna i Ådalen blev en stor nyhet och upptog stora delar av tidningarna.

2001 hade staten knappast någon möjlighet att kontrollera det tillgängliga mediautbudet. Flera tv-bolag sänder från andra länder via satellit, på Internet finns ett oändligt antal nättidningar som kan skriva i stort sett vad som helst, utländska tidningar importeras till Sverige och så

vidare. Staten hade ingen möjlighet att styra över eller kontrollera de bilder som nådde allmänheten. 2001 var det politiska klimatet betydligt stabilare både nationellt och internationellt sett. Den politiska arenan var mer utslätad och mindre extrem. De stora politiska partierna låg närmare varandra och Sverige var allt mer en del av Europa. Europas murar var ett begrepp som blivit aktuellt och handlade om EU:s orättvisa politik gentemot utomeuropeiska länder och medborgare. Detta var något som många demonstranter vände sig mot. Demonstranterna kom 2001 inte bara från Sverige utan det fanns även tillresta utländska grupper som var högst delaktiga i våldsamheterna i Göteborg.

1931 var tidningarna tydliga med sin politiska hemhörighet och dess läsare bestod till största delen av personer med samma politiska uppfattning. 2001 är den politiska hemhörigheten hos tidningarna nedtonad och betydligt färre väljer tidning efter sina politiska åsikter. Till skillnad från sjuttio år tidigare går tidningens politiska åsikt ofta bara att utläsa på ledarsidorna. 2001 är mediautbudet så mycket större och de flesta kommer i kontakt med fler medier än 1931. En enskild tidnings möjlighet att påverka är således mindre eftersom människorna i samhället ofta läser andra tidningar, ser på tv, hör på radio och läser på Internet. Den enskilda tidningens budskap utsätts alltså för konkurrens och dess budskap jämförs med vad andra medier berättar.

Pressens roll anses vara att informera, kommentera, granska och främja kommunikationen i samhället. Det är samtidigt viktigt att skilja på information och opinion och värdeladdade ord bör användas sparsamt. Detta konstateras av olika pressutredningar som gjorts. Dessa roller ligger till grund för biträdesteorin. Om ett försök görs att applicera biträdesteorin på medias bevakning av händelserna i Ådalen 1931 och i Göteborg 2001 framkommer två bilder som är något olika. Det går ganska snabbt att konstatera att teorin stämmer betydligt bättre in på situationen som rådde 2001 än sjuttio år tidigare. Biträdesteorin tar för givet att det finns en stor enighet mellan statsmakten och pressen och att det finns en stark intressegemenskap mellan statsmakten och medborgarna. I början av 2000-talet var så också fallet medan det 1931 fanns betydande skillnader. Under början av 30-talet var inte demokratin lika cementerad i det svenska samhället som den var 2001. Det fanns andra politiska system som på allvar utmanade demokratin som var ung och relativt oprövad. Min undersökning av pressens fyra olika funktioner och hur de hanterades 1931 respektive 2001 visar på klara skillnader.

1931 använde sig pressen av betydligt fler värdeladdade ord och bedrev en politisk propaganda på ett sätt som inte förekom 2001. Pressen såg inte längre staten som en motståndare eller ett hot utan de grundläggande uppfattningarna om hur samhället skulle fungera var likvärdiga. Informationen om det som inträffade 2001 lämnas på ett objektivare sätt än vad som var fallet 1931. Tidningarna tar ställning rörande det som inträffade i Göteborg och kommer även med kritik mot hur statsmakten agerat. Kritiken är dock av ett betydligt mildare slag än vad den var 1931. Slutsatsen som går att dra av detta är just det att kritiken som framkommer endast handlar om mindre rättelser och inte berör grundläggande värderingar om hur samhället ska vara uppbyggt och hur det skall styras. Pressens roll har alltså förändrats och passar i början av 2000-talet bättre in på biträdesteorin än vad den gjorde under 30-talet.

12. Källförteckning

- Bergström, B (1996), Alla tiders historia A, Malmö: Gleerups förlag.
- Bergström, B (1994), Alla tiders Sverige, Malmö: Gleerups förlag.
- Det 20:e århundradet (1996), Malmö: Egmont Lademann.
- Esaiasson, P (1990), Svenska valkampanjer, Stockholm: Allmänna förlaget.
- Gustavsson, B (1988), Världsbilder, Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Hadenius, S (2000), Svensk politik under 1900-talet, Stockholm: Hjalmarsson & Högberg.
- Hadenius, S. & Weibull, L (1999), Massmedier, Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Kjöller, H (2002), När världen kom till Göteborg, Stockholm: Agora.
- Lager, F (1969), Ådalen 31, Stockholm: Arbetarkultur.
- Leth, G (1996), Braständaren och iakttagaren, Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag.
- Liliequist, M.. & Lundälv J (2002), Gatans politik, Gävle: Meyer Information och förlag.
- Lundmark, L. (1985), Protest och profetia, Lund: Arkiv.
- Lundström, Rydén & Sandlund (2001), Den svenska pressens historia, Stockholm: Ekerlids förlag.
- Malnes R. & Midgaard K (1994), De politiska idéernas historia, Lund: Studentlitteratur.
- Norman, B (1968), Ådalen 31, Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Rosén, S (1981), Tidningar i norr 1841-1981, Umeå: Svenska tidningsutgivareföreningen.
- Schullerqvist, B (1992), Från kosackval till kohandel, Stockholm: Tiden.
- Önnemar, T (2002), Vem är fienden - Polisen eller demonstranterna?, Luleå: Ltu.
- Östergaard, E (1979), Pressen i Norden, Vällingby: Liber Förlag.

Dagstidningar

NK 1931 -05-15 – 1931-05-20.

NK 2001-06-14 – 2001-06-19.

NSD 1931-05-15 – 1931-05-20.

NSD 2001-06-14 – 2001-06-19.

Nfl 1931 -05-15 – 1931-05-20.